

*Ігор Тодоров,
директор Центру міжнародної безпеки
та євроатлантичної інтеграції
Ужгородського національного університету,
доктор історичних наук, професор*

**Рецензія на монографію І.П. Руценка
«Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога»
(Харків: ФОП Павленко О.Г., 2015. – 268 с.) ***

Близько року тому в Харкові майже непомітно, накладом всього в 500 примірників вийшла монографія харківського професора-соціолога І.Руценка, присвячена сучасній російській агресії. Автор монографії – український науковець, доктор соціологічних наук. У 1992 – 2016 рр. працював у Харківському національному університеті внутрішніх справ, з 2016 р. працює в Національному технічному університеті "Харківський політехнічний інститут".

Рецензована робота була першим узагальненим дослідженням, яке ставить за мету з'ясувати природу російсько-української гібридної війни. Автор намагався не торкатися суто військових та збройних аспектів конфлікту. Він висвітлив соціальну складову війни, що стає визначальним чинником протиборства між агресором і країною, яка зазнала нападу. Монографія містить низку нових ідей та понять,

* Рецензія підготовлена під час наукового стажування в The Institute for Human Sciences (IWM) у Відні в серпні 2016 р.

розроблених автором, щоб пояснити феномен гібридної війни як соціальний проект.

Автор монографії ставить перед собою завдання розкрити «секрети» подій 2014 року, використовуючи власний досвід соціолога і кримінолога. За словами науковця, «сьогодні людство вперше зустрічається з технологіями, покликаними зруйнувати соціальний порядок, не використовуючи традиційних методів». Основною зброєю в цьому контексті стає інформація, яка масово вражає колективну свідомість.

Як приклад реалізації механізмів підричних соціальних технологій Ігор Рущенко назвав події в Автономній Республіці Крим, що тривали від 20 лютого і до 18 березня 2014 року й привели до анексії півострова Російською Федерацією.

Зокрема, у випадку російсько-української гібридної війни простежується чітко спланований технологічний аспект, який Росія випрацювала впродовж багатьох років. Основним соціальним матеріалом для реалізації технологій такого типу, за словами дослідника, стають «хиткі соціальні сегменти», що легко піддаються маніпуляціям. Ще одним елементом є підпільно сформована «п'ята колона», яка в театрі воєнних дій закладає осередки для проведення спецоперацій. Зловісний сенс подій на початку 2014 року мало хто розумів в Україні й світі. Дійсно, українське суспільство інтелектуально не було готовим до такого повороту подій (С.9).

Автор переслідував «мету зірвати маску з агресора, декодувати внутрішній зміст гібридної війни в аспекті соціальної складової та соціальних сил, які задіяні на театрі

воєних дій» (С. 10). На нашу думку, І.Рущенко блискуче впорався з реалізацією власних наукових завдань.

У першому розділі автор розглядає гібридну війну як соціальний проєкт. І.Рущенко торкається назви та сутності війни нового типу, цивілізаційного середовища, зокрема таких передумов, як «хиткі соціальні елементи» та формування п'ятої колони, і особливо ролі криміналітету. Другий розділ дуже ґрунтовно та аргументовано демонструє сутність російської агресії в Україну у вигляді гібридної війни. Автор зупиняється на підготовчому періоді і окремих етапах спецоперацій. І. Рущенко, безумовно, має рацію, коли вважає, що рішення Путіна про початок військової експансії не було випадковим, таким собі імпульсом на зовнішнє подразнення. Усе вказує на протилежне, інвазії передувала тривала підготовча стадія (С. 103).

Навесні 2014 р. одночасно в ряді міст Південної та Східної України на вулицях і площах починає розіграватися сценарій дивної п'єси, і по всьому відчувалося, що є єдиний і прихований від публіки автор, і все це вкладається в генеральну схему наступу на Україну. Події маскувалися під стихійні масові дії обурених громадян, тобто ззовні вони повинні були виглядати як законний для демократичного суспільства громадянський протест проти нової влади. Ми зіткнулися з гострою формою війни, коли захоплення територій – це справа рук кримінального натовпу, сепаратистського руху, що спрямовується з-за кордону. Аналіз подій 2014–2016 рр. підтверджує, що російсько-українська війна є кримінально-терористичною і з точки зору соціальної

бази, і принципів ведення, і тактики, використовуваної агресором.

Зловісну роль у розв'язанні війни зіграла кримінальна еліта Донбасу. Вона впродовж 20 років, аби утриматися при владі та безперешкодно панувати в регіоні, вела відповідну пропаганду, яка зводилася до таких тез: Донбас усіх годує, він фактично один створює матеріальні блага в країні, а Київ не хоче чути про нагальні проблеми шахтарів і донеччан (у реальному житті сумарні дотації з центрального бюджету на підтримку двох областей, їх копалень становили близько 35 млрд грн щорічно; Донбас є оплотом кращих радянських традицій, «порожняк не жене», а інша Україна продана США та Європі; Західна Україна, крім того, що нічого не виробляє і живе за рахунок Донбасу, є вкрай небезпечним регіоном, бо «бандерівці» захопили владу в Києві та чекають моменту, аби зламати гордий Донбас, нав'язати «мову», уніатство, одностатеві шлюби та інші огидні речі; усе позитивне усоблює Росія, її президент і народ, там і багатство, і велич, і традиції, і справжня гордість та презирство до «американців» (С. 150).

Ексклюзивним підходом професора І. Руценка є впровадження у науковий обіг поняття «підривні соціальні технології». Саме завдяки йому автор досліджує сценарії використання «м'якої сили», які були заготовлені в надрах генштабу РФ або ФСБ для захоплення влади, ліквідації української державності в дев'яти регіонах Сходу і Півдня – АР Крим, Донецькій, Луганській, Харківській, Одеській, Миколаївській, Херсонській, Дніпропетровській та Запорізькій областях. Раніше соціальні технології розглядалися як спосіб управління соціальними процесами на користь суспільства. Противник перейшов межі моралі і в цьому питанні: інтелект

соціологів і політологів на етапі підготовки був використаний для технологізації протиправних дій натовпів у військових цілях. Спираючись на документальну базу, автор аналізує роль кримінального натовпу, технології «живого щита», створення «народних республік», проведення «референдумів» тощо.

Вперше в історії світова ядерна держава (Росія) для колоніальної по суті війни використовувала тактику гібридних воєн. Це означає, що більше не існує чіткого поділу на державу, армію і народ. Раніше держави воювали між собою за допомогою «офіційних» армій і змушені були брати на себе певні зобов'язання, що впливали з міжнародного права. У сучасній російській війні проти України, образно кажучи, «можна все», обмеження знімаються, мирне населення використовується як зброя, «живий щит». РФ не оголошує війну Україні, не висуває офіційно вимог і ультиматумів, заперечує свою участь (очевидну для всіх) з однією метою – не брати на себе відповідальність за дії «армії вторгнення», режим окупації, долю полонених, терористичні акції тощо.

У книзі детально розглядаються три етапи війни: а) підготовчий, б) етап «м'якої сили», в) етап «гарячого» протистояння, тобто збройні дії в Луганській та Донецькій областях і терористична війна в інших областях України. Перший етап цікавий тим, що агресор приховано, крок за кроком, формує на майбутньому театрі військових дій «п'яту» колону, яка повинна бути активізована в «день Д». Для цього спочатку потрібна певна соціальна база. І Україна тут не виняток: в кожній країні є окремі групи населення, здатні рекрутувати своїх представників у

оперативно-тактичний резерв агресора. На другому етапі, оскільки гармати ще мовчать, але агресор досягає свої тактичні і стратегічні цілі за рахунок масових соціальних дій і псевдодемократичних процедур, безпосередньо на театрі військових дій...

У монографії детально розглянуто соціальний склад «армії вторгнення» – так ми називаємо незаконні збройні формування, що діють проти ВСУ. Зокрема, змістовною виглядає таблиця 2.1 «Корпоративні суб'єкти м'якої сили» (С. 139-143). Також спростовується теза про те, що війна, по суті, є громадянською, аналізується терористична тактика з позиції філософії тероризму, властивого російській державній традиції.

Сьогодні російсько-українську війну піднято на глобальний рівень у тому сенсі, що світова спільнота поступово починає розглядати путінську Росію як головну загрозу миру і людству. Проте українці приречені на мужній і героїчний опір агресії поки що на самоті. Випробування вже гуртує українську політичну націю.

На жаль, особливої зацікавленості монографією І. Рущенка з боку Міністерства оборони України, СБУ, РНБОУ та інших компетентних державних інституцій не відчувається. Існує певне нерозуміння того, що битва ведеться не тільки збройними методами. Навесні 2014 року ми послідовно програвали – віддали Крим, допустили захоплення багатьох міст Донбасу лише тому, що у нас практично не використовувалася соціальна розвідка, не було розуміння суті гібридної війни. Росія цілеспрямовано готувалася до нападу з використанням «м'якої сили», а ми перебували в розслабленому стані. Потрібно виправляти становище. Принципово важливим місцем у монографії є рекомендації

щодо руйнування планів, структури і технологій гібридної війни.

На наш погляд, ця монографія має бути популяризована не лише в нашій країні, а й на Заході, а особливо в країнах Центрально-Східної Європи, де й досі панують спотворені російською пропагандою уявлення щодо подій в Україні протягом останніх трьох років.

Окремі фрагменти книги можуть бути використані для роботи з особовим складом Збройних сил України та добровольчих підрозділів, що беруть участь у бойвих діях. І може навіть, в ширшому контексті, для мобілізації всього українського суспільства для протидії російській агресії.

Не можна не погодитися з корифеєм вітчизняної політичної та безпекової думки Володимиром Горбуліним: «Ми повинні чітко розуміти, що для України воєнна загроза з боку Росії не зникне ніколи». Тож можна констатувати, що проти України ведеться повноцінна війна: «гібридна» за формою (особливо до літа 2014 р.), «асиметрична» за змістом. Проте має рацію відомий американський історик Тімоті Снайдер, який не вважає війну в Україні «гібридною».

Нинішнє поширене, але від цього не менш хибне, сприйняття ситуації як "затишшя" криє в собі небезпеку. Насправді ми спостерігаємо лише зміну парадигми розгортання цього довгострокового конфлікту. Формується тривожне відчуття "тиші перед бурею", особливо зважаючи на ту активність, яку продовжує проявляти Росія на території "ДНР/ЛНР". Війна, яка зараз відбувається на Сході України, – це не війна між етносами чи політичними

системами. Це війна між двома векторами майбутнього розвитку людської цивілізації, війна цінностей. Тому не варто сподіватися, що вона невдовзі закінчиться... Оманливе відчуття миру — один з інструментів гібридної війни. І про це варто пам'ятати всім!